

MAY

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
SAYI: 9 - HAZİRAN 1968 - 150 KURUŞ

Yunanlı bir ozan
Yannis RITSOS

Sait Faik Armağanını
Kazanan Sanatçı
Muzaffer BUYRUKCU

Gürcü Şiiri

ÖLÜMÜNÜN
BEŞİNCİ
YILINDA

NAZİM HİKMET

Beşinci ölüm yılında Nazım Hikmet

NÂZİM HİKMET, LEL STAROSTOV'la

NAZİM HİKMET'E

— Ağıt Yerine —

«Yüz yüzeyken yüz görülmez...» (1) Bu kısa adla, bu adın bıraktığı muazzam edebî mirasla bağıntılı bir çok şey, daha süzülmeli, derinden duyulmalı ve etrafınca, iyice anlaşılmalı. Bu güçlü insanın kişiliği çok karmaşıktı ve bütün karmaşık şeyler gibi çelişmelerle doluydu. Alabildiğine mutlu, ama alabildiğine de acı oldu bu insanın kaderi.

Ve Nazım'ın kişiliğine özgü daha başka çizgileri belirtmek, yıllar geçtikçe daha da güçleşecek. Gönül istiyor ki, henüz canlı ve elle tutulur olan bu kişiliğe «edebî cila» (2) daha vurulmadan çizgileri iyice belirtilsin.

Uzun boyu, geniş omuzlu, mavi gözlü ve kızılca dalgalı saçlı, gerçekten yakışıklı bir adam

Lel STAROSTOV

Nâzım'a son yıllarında arkadaşlık etmiş Sovyet Türkologu. 1924'de Moskova'da doğdu. 1946'da Şarkiyat, 1949 Hukuk Fakültesini bitirdi. 1953'de doktorasını tamamlayıp Türkoloji doçenti oldu. 1946'dan başlayarak Türkçe öğretmenliği, Türk Dili ve Edebiyatı üstüne bilimsel incelemeler yapmaktadır. Bu alanda 30 kadar yazısı yayımlandı. Şimdilik Asya Halkları Enstitüsünde Bilim Uzmanı görevini görmektedir.

Starostov, Türk Edebiyatı'nı Rus okuyucularına tanıtan usta bir çevirmendir. Nâzım Hikmet, Sovyetler Birliği'ne gittiği gündün ölümüne dek şairin en yakın dostlarından biri olan Starostov, O'nun çıkan bütün yazılarını Rusçaya çevirmiştir; Ayrıca iki oyununu, «Enayi», (Babaveyle birlikte) ve «Unutulan Adam», «Yaşamak Güzelsey bekardeşim» romanının üç varyantını çevirmiş ve son varyantı üzerinde Nâzım Hikmet'le şairin son gününe kadar çalışmıştır.

Nâzım'dan başka birçok diğer Türk yazarlarının eserlerini çeviren Starostov; Aziz Nesin'i Rus okuyucularına ilk tanıttarıdır. (1959). Haldun Taner'i Rus okuyucularına âdeta keşfetmiştir. Sabahattin Ali, Reşat Nuri, Yakup Kadri, Fakir Baykurt'dan ve diğer Türk yazarlarından çevirileri vardır. Rusça'dan Türkçeye yeni hikâye kitabını ve «Bugünkü Türk Dramaturjisi Antolojisi»ni hazırlamaktadır.

Sovyet Yazarlar Birliğinin Konstantin Simonov başkanlığındaki «Nâzım Hikmet Heyetinin» üyesidir. Nâzım'ın arşivi işlerinde birçok faydalı görevler yapmıştır. Şairin Rus dilinde çıkacak olan sekiz ciltlik seçme eserlerini hazırlayanlardan biridir.

Aşağıda Lel Starostov'un 5'inci ölüm yıldönümü için «Nâzım'la ilgili güzel bir yazısını okuyacaksınız.

olduğundan söz etmek gereksiz; bunlar her fırsatta belirtilmiştir. Kendisini sağlığında gören herkes sporcu yapısını, altmışından sonra bile yüzünde kırk yaşındakilerden daha az kırışık bulunduğunu bilir. Bu dış çizgileri belirtilmeden Nâzım'ı tam olarak tasavvur etmek imkân-sız olmakla beraber, burada bundan söz etmek te belki gereksizdir.

Onda herşey çok orijinaldi. Çarpıcı, şiddetli ve atılan mizacıydı; hele olağanüstü coşkunluğu. Aynı ayrı insanlarda başka başkadır bu coşkunluk. Şimdi fizikte moda olan terimlerle denebilir ki, bu duygu ba-

zen mekanik, çoğu zaman termik, nadiren de elektrik niteliğinde olur. Onda ise, bu coşkunluk termonükleerdi.

Hayata nüfuzunun hiçbir sınırı yoktu. Gülden söz ettiği gibi nasırdan da söz eder; bir kızcağzın kadife dudakları ya da Heraklit'in materyalizmi hakkında da aynı içtenlikle yazardı. Doğu şiirinin ötedenberi sınırlı konuları ele alma özelliği bilinir. Bugün bile Türk şairlerinden biri, şairin dikkatine çok az sayıda ve pek seçkin şeylerin lâvık olduğu düşüncesiyle, şiirde soyululuk bulunması gerektiğini söylüyor. Nâzım'daki coş-

(Devamı Sayfa 11 de)

NÂZİM HİKMET'İN Şiirinde DÜNYA GÖRÜŞÜ

Zühtü BAYAR

Pek az sanatçının yapıtında Nâzım Hikmetin şiirlerinde olduğu gibi derinlemesine bir dünya görüşünün izlerine rastlanabilir sanıyorum. Yalnız şiirlerinde değil; oyunlarında, takma adla yazdığı fıkralarında ve öykülerinde de seçtiği ve bağlandığı Marx'çı dünya görüşünün izleri kendini bütün şiddetiyle duyurur. Bugün bir Marx'çı dünya görüşünden sözcük bütün çevrelerde artık şairi birşey omaktan çıkmıştır. Kainatınca, Marx'çılığın dışında hiçbir dünya görüşü gülmeye değer bir metafizik olmaktan kurtulamamıştır. Çünkü, dünya görüşlerinde ağır basan yön aktördür. Oysa, Marx'çılığa göre, aktöre zaten maddî ilişkiler tarafından yani bilim tarafından saptandığından (tâyin edildiğinden) ve bunun oluşum yolları bilime uygun olarak açıklandığından Marx'çı, ya da toplumsal dünya görüşü bir metafizik olmadığı gibi, onun karşıtıdır da... İlk kez bir dünya görüşü hem insanlık tarihini ve hem de toplu ve doğayı bir bütün olarak ele almakta ve onun evrensel bir rolünü —mümkün olduğu kadar genel ve eksiksiz bir tablosunu— vermeye çalışmaktadır.

Bir sanatçının yapıtlarının özüne varabilmek için onun dünyagörüşünün, hayat felsefesinin üstünkörü bir açıklamasını yapmak da yetmez kanımızca. Hele bu sanatçı dünyamın dik-kate değer eleştirmenleri tarafından «büyük» ve «evrensel» olarak nitelendirilmişse... Yazdığı her satır, her dize; özel mektuplarına varınca da değin taranmalı ve didik didik edilmeli; ayrıca yaşantısı ve davranışları da bir iyi incelenmelidir. Ancak böyle çok uzun vâdelli bir çalışma bize gerçek ve soy bir sanatçının yapıtlarının özüne doğrudan inebilme yolunu verebilir. Bu bakımdan, benim bu kısa çalışmada —az da olsa— eksik kalan yönler olmuştur şüphesiz.

Ben bu yazımda Nâzım Hikmet'in dizelerinde toplumsal dünya görüşü öğelerini bulup çıkar maktan çok, diyaletik, felsefeyi yazıtın açığı yakalamaya çalışacağım. Çünkü bu yön Nâzım Hikmet'in şiirlerinde ağır basar. Ayrıca, öncelik sonralık sorununa göre ancak diyaletik dünya-

(Devamı Sayfa 10. de)

Günümüz Dünya Edebiyatında, Türk Edebiyatının, Türk dilinin çek şüphesiz en büyük elçisi Nazım Hikmet'in ölümünün üstünden beş yıl geçti.

İdeolojisinin kanun dışılığından çok kendisine yapılan adli uygulamanın öznelliği yüzünden onaltı yılını hapishanede yaktığımız, memleketinden çekip gitmesi gerekince de meselâ Amerika'yı değil de bir demirperde gerisi ülkesini tercih ettiği için «Vatan Hainliği» yaftasını yıllarca sırtına geçirdiğimiz bu adam, yurdundan uzak, yurdunda yasak son onüç yılında bile Türkçe'nin dışında tek mısra düzmeden Dünya Edebiyatındaki - Sosyalist ülkelerde olduğu oranda Batı ülkelerinde de - büyük ününe bir Türk şairi olarak erişti ve bir Türk şairi olarak öldü. Ölüler âlemine göçüşünün hiç olmazsa beşince yılında bunu artık teslim etmek gerekir.

GEZİ NOTU

Nazım Hikmet, Yermolova Tiyatrosu ve «Enayi» Oyunu Üstüne

Hayati ASILYAZICI

Sovyetler Birliğinde bulunduğum günler içinde Moskova'nın ünlü «Yermolova Tiyatrosu»nda büyük şairimiz Nâzım Hikmetin «Enayi» adlı oyunu nu görmüştüm.

Sovyet Estonyası'nın başkenti Tallinden tekrar Moskova'ya dönmüş tiyatro araştırmalarını sürdürüyordum. Artık tiyatro mevsimi sona eriyordu. Kimi tiyatrolar başka şehirlere gitmiş, kimileri de başkente gelmeğe başlamışlardı. «Yermolova Tiyatrosu» yurtiçi gezisine gitmeden önce son temsilini Nâzım Hikmet'in

«Enayi» adlı oyununa ayrılmıştı Sovyetler'de ünlü tiyatrosu adamlarının, ya da yazarların adlarını taşıyan pek çok tiyatrolar vardır. Örneğin; Mayakovski, Meyerhold, Vakhtangov, Gorki, Puşkin, Rustaveli v.b. gibi ünlü tiyatroları sayabilirim. İşte, Moskova'daki «Yermolova Tiyatrosu» da saydığım ünlü tiyatrolardan biridir. «Baharın» Tiyatro Müzesini gezerken, bir ara gözle-ri- m duvardaki güzel bir kadın portresine takıldım. Ardını heceliyerek okuduğum vakit, pot-

(Devamı Sayfa 12. de)

HAYATİ ASILYAZICI, NÂZİM'İN mezarında

NAZİM HİKMET

Memleketimi seviyorum

Memleketimi seviyorum :
çınarlarında kolan vurdum, hapishanelerinde yattım.

Hiçbir gey gideremes iç sıkıntımı
memleketimin şarkıları ve tütününü gibi.

Memleketim :
Bedrettin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya.
kurşun kubbeler ve fabrika bacaları,
benim o kendi kendinden bile gizliyerek
sarık bıyıkları altından gülen halkımın eseridir.

Memleketim.
Memleketim ne kadar geniş
dolaymakla bitmes, tükenmez gibi geliyor insana.
Edirne, İzmir, Uludağ, Maraş, Trabzon, Erzurum.
Erzurum yaylasını yalnız türkülerinden tanyorum,
ve güneye
pamuk işleyenlere gitmek için
Toroslardan bir kere olsun geçmedim diye
utaniyorum.

Memleketim :
develer, tren, Ford arabaları ve hasta eşekler,
kavak

söğüt
ve kırmızı toprak.

Memleketim :
Çam ormanlarını, en tatlı suları ve dağbaşı
göllerini seven alabalık
ve onun yarım kiloluğu,
pulsuz gümüş derisinde kızılıtları
Bolu'nun Abant gölünde yüzer.

Memleketim :
Ankara ovasında keçiler :
kumral, ipeklî, uzun kürklerin pırdaması,
Yağlı, ağır fındığı Giresun'un.
Al yanakları mis gibi kokan Amasya elması,
seytin

incin
kavun

ve renk renk
salkım salkım tüzümler

ve sonra kara sapan
ve sonra kara şığır
ve sonra : ileri, güzel, iyi
her şeyi
hayran bir çocuk sevinciyle kabule hazır
çalışkan, namuslu yiğit insanların
yarı aç, yarı tok...

Rûbailer'den

Bu bahçe, bu nemli toprak, bu yasemin kokusu, bu
mehtaplı gece
pırdamakta devam edecek ben basıp gidince de,
çünkü o ben gelmeden, ben geldikten sonra da
bana bağı olmadan vardı,
ve bende bu aşın sureti çıktı sadece...

Ben bir insan,
Ben, Türk şairi Nazım Hikmet ben.
Tepeden tırnağa iman.
Tepeden tırnağa kavga, hasret ve ümittin ibaret
ben...

Kimbilir belki bu kadar sevmeydik birbirimizi
Uzaktan seyretmeseydik ruhunu birbirimizin,
Kimbilir felek ayırmasaydı bizi birbirimizden
Belki bu kadar yakın olmazdık birbirimize...

«Bir hapishane'den»: Sağdan dördüncü NĀNİM, üçüncü ORHAN KEMAL

Nâzım Hikmetin şiirinde dünya görüşü

(Orta Sayfadan devam)

görüŖü açıklandıktan sonra daha geniş ufuklu bir konu olarak gördüğüm toplumsal öğeler konusuna geçilebilir. Nâzım Hikmet'in kişisel yaşantısı ile hayat felsefesi, yaptıklarında organik bir biliŖimle içiçe geçmiş durumdadırlar. Bu, her soy sanatçıda olduğu gibi Nâzım Hikmet'in yapıtlarında da böyledir. Onun şiirinde toplumsal öğeler, başka hiçbir şairde olmadığı kadar geniş ufukludur ve başlıbaşına bir inceleme yazısı olabilecek niteliktedir.

Diyalektik felsefe ve tarihsel maddecilik (Materialistic Conception of History) Nâzım Hikmet'in şiirine bütünüyle, eksiksiz bir dünya görüşü olarak gençlik döneminden; Rusya dönüşünden sonra girmiştir. Ama biz yine de şairin ilk şiirini «Mehmed Nâzım» imzası ile eski harflerle «Dergâh» dergisinde basıldığı yıllardan, (1918'den önce sanıyorum) Rusya dönüşüne değin yazdıklarında az çok materyalist dünya görüşünün izlerine rastlarız. Bununla birlikte, benice «Diyalektik Materyalist» dünyagörüşü onun şiirine bütünüyle 1938 Harboku lu olayına adı karıştırılarak tutuklanmasından sonra girmiştir. Nâzım Hikmetin hapisteyken yazdığı şiirlerinin hepsinin birkaç dizesinde, doğa diyalektiği felsefesinin yankılarına rastlanır.

İlk şiirlerinde, modern anlamda maddeciliğin savunmasını yapmıştır. «35 Satır» adlı ilk kitabında pek az olmakla birlikte yer yer diyalektik felsefe öğelerine rastlanır. Örneğin:

«Biz topraktan, atesten sudan, demirden doğduk.
(GüneŖi İçenlerin Türküsü, 1925)

«Ne domuz bir burjuvaymışsın meğer
Madeden ayrı ruha inansaydım eğer...»
(Piyer Loti, 1925)

Bu iki dizesinde şair açıkça maddeden ayrı bağımsız bir ruha inanmadığını söylüyor ve böylece idealistleri karşısına almış oluyor.

Ünlü «Makinalaşmak» şiirinde (1923) kişioğlunun kendi yarattığı makinalara olan bilinçli sevgisini anlatıyordu. İlk yayımlandığı zaman pekçok kimse tarafından —o zaman ülkemizde toplumsal geçinen bir bölüm kimseler de dahil— hayretle karşılanan ve anlaşılmasını «Makinalaşmak» aslında sadece toplumsal bir bireyin çağdaş makinalara gerçek sevgiyi gösterebileceğine, çünkü toplumsal düzende bireylerin makinenin baskısından kurtulmuş olabileceğini anlatmak istiyordu. Bu makina — insan — toplum ilişkilerinin yirmi yıl sonra demirparmaklıklar ardından yazdığı «Memleketimden İnsan Manzaraları» adlı dev yapıtının «İkinci Dünya Savaşı Sefafonisi» bölümünde tekrar dönercektir:

«Hitler, tank sayısı bakımından üstün
durumdadır.

Tank,
önemli âlettir inkâr eden yok,
Fakat bizde insanlar kullanır tankları

ÖLÜME DAİR

Buyurun oturun dostlar,
hoş gelip safalar getirdiniz.
Biliyorum, ben uyurken,
hücreme pencereden girdiniz.
Ne ince boyun ilâc şişesini,
ne kırmızı kutuyu devirdiniz.
Yüzünüzde yıldızların aydınlığı,
başucumda durup elele verdiniz,
hoş gelip sefalar getirdiniz.

Ne tuhaf şey,
ben sizi ölmüş zannediyordum.
Ve inanmadığım için
ne ahret gününe, ne Allaha,
dostlara bir tutam tütün olsun
ikram edemedim diyordum bir daha.

Ne tuhaf şey,
ben sizi ölmüş zannediyordum
Hücreme pencereden girdiniz.
buyurun, oturun dostlar,
hoş gelip safalar getirdiniz.

Neden öyle yüzüme bir acayip
bakıyor, Osman oğlu Hâşim?
Ne tuhaf şey,
hani siz ölmüşünüz kardeşim.
İstanbul limanında.

kömür yüklerken bir ecnebi şilebine,
kömür küfesiyle beraber
düşmüştünüz, ambarın dibine.

Şilebin vinci çıkarmıştı nâşınızı
ve paydostan önce yıkamıştı
kırmızı kanınızı,
simsiyah başınızı.

Kimbilir nasıl yanmıştır canınız?
Ayakta durmayın oturun;
ben sizi ölmüş zannediyordum.
Hücreme pencereden girdiniz,
yüzünüzde yıldızların aydınlığı,
hoş gelip safalar getirdiniz.

Kayalar köylü Yakup,
iki gözüm, merhaba.
Siz de ölmediniz miydi?
Çocuklara sıtmanızı ve açlığı bırakıp
çok sıcak bir yaz günü
yapraksız kabristana gömülmediniz
miydi?

Demek ölmemişsiniz?

Ya siz
muharrir Ahmet Cemil!
Gözümle gördüm
toprağa tâbutunuzun indiğini,
Hem galiba
tabut biraz kısaydı boyunuzdan.
Onu bırakın Ahmet Cemil!
Vazgeçmemişsiniz eski huyunuzdan;
O ilâc şişesidir, rakı şisesi değil.
Günde elli kuruşu tutabilmek için
yapayalnız dünyayı unutabilmek için
ne kadar da çok içerdimiz.
Ben sizi ölmüş zannediyordum.
Başucumda durup elele verdiniz.
Buyurun, oturun dostlar,
hoş gelip safalar getirdiniz.

Bir Acem şairi,
ölüm âdildir, diyor,
aynı haşmetle vurur sahi, fakiri.

Hâşim
neden şaşıyorsunuz?
Hiç duymadınız mıydı kardeşim,
herhangi bir şahın bir gemi ambarında
bir kömür küfesiyle öldüğünü?

Bir eski Acem şairi,
ölüm âdildir, diyor.
Yakup.

ne güzel güldünüz iki gözüm!
Yaşarken bir kere olsun
böyle gülmemişsinizdir;
fakat bekleyin bitsin sözüm.
Bir eski Acem şairi,
ölüm âdil...
Şişeyi bırakın Ahmet Cemil,
boşuna hiddet ediyorsunuz.
Biliyorum ölümün âdil olması için
hayatın âdil olması lâzım, diyorsunuz
Bir eski Acem şairi...
Dostlar, beni bırakıp,
Dostlar böyle hışım la
nereye gidiyorsunuz?

Nâzım Hikmet

«onlarda tanklar insanları.» (3)

Bu beş dizede maddi ilişkiler gereği sınıflara bölünmüş bir toplumda (kapitalist toplumda) mistik biçimiyle bir fetiş durumuna gelen makinenin (ya da üretilmiş metaın) kişioğlunun denetiminden kaçarak onu nasıl egemenliği altına almış olduğu anlatılıyor. Sınıflara bölünmüş bir toplumda, üretici sınıflar, bizzat kendi ürettikleri metalara yabancılaşmakta ve onlardan kopmaktadırlar. Onun için Hitler'in ordularında insanların tankları değil, tankların insanlar kullandığını hafif alaylı bir biçimde dizelerine sokmuştur Nâzım Hikmet.

Diyalektik felsefinin tam anlamıyla gelişmiş bir dünya görüşü olarak yaşanması, «Memleketimde İnsan Manzaraları», «Rübâiler», «Saat 21 - 22 Şiirleri» ve «Dört Hapishanedem» adlı yapıtlarında tanık oluruz Nâzım Hikmet'in. Özellikle Rübâiler salt bu yeni dünyagörüşünün öne çıkması için yazılmıştır. Nâzım Hikmet, 1945'te şöyle yazıyor bu konuda karşı Piraye'ye; «Şimdi Piraye'ye Rübâiler adıyla yeni bir kitaba başladım. 40 tane kadar rübâi olacak. Senin aşkına güvenerek şimdiye kadar gerek çark, gerek çarp edebiyatında yapılmamış olan birçok, yeni rübâilerle materyalizmi vermeye çalışacağım.» Yine başka bir mektubunda; «Benim materyalist lirik rübâilerdir.» diyerek edebiyata yeni getirdiği; hem özyle, hem de biçimle yeni getirdiği bu tarzı yine kendi adlandırıyor. Materyalist-lirik rübâiler aslında diyalektik bir tarzı çevirmeye idealist şairlerden elde edilmiş yeni bir tarzdır. 2 numaralı rübâide;

«Ruhum onun, o dışındaki âlemin bende
akseden hayâlidir.»

dizesiyle diyalektik materyalizmin önemli bir kategorisini, maddenin zihinde yansımaları olgusunu imliyor. İşte bu konuyla ilgili diğer örnekler;

«Ve bende bu aslin sureti çıktı sade...»
(7. Rübâi)

«Bakıyor akar suya
düşünüyor Heraklit'i
düşünüyor büyük hâkim Heraklit'i genç adam...»
(Benercî Kendini Niçin Öldürdü?)

«Benercî'den aldığım bu üç dizede doğa diyalektizminin somut bir benzetme aracıyla genç adama Herakleitos'u anımsaması anlatılıyor. Bu «suda yansıma» olayına 1951'lerden sonra yazdığı bir şiirde tekrar değinmiştir.

«Su başında durmuşuz
çınarla ben.
Suda suretimiz çıkıyor
çınarla benim,
Suyun şavkı vuruyor bize
çınarla bana.»

(Masallarda Masalı)

Bu şiirinde Nâzım Hikmet, benzetme aracıyla da maddenin zihinde yansımaları olgusunu vermeye çalışıyor. Şiirin bütününde benzetmeyle hareket ederek igrotleme (letiare) de yer almaktadır. «Su» sözcüğü burada çuhinin yerini almaktadır. Şairin kendi bedeni ile çınar da «madde»yi karşılamaktadırlar. «Suyun şavkı vuruyor bize çınarla bana.» dizeleri de, zihinde yansıyan maddenin, yine zihinde ayrışması, birleşmesi ve oluşması sürecini anlatıyor.

Nazım Hikmet'e

-Ağıt yerine-

(Orta Sayfadan devam)

kunluk, onu yolda rastladığı her şeyi şairce yorumlamaya zorlamıştı. Yalnız, düşmanları arasında, onun düşmanı olmaya lâyük olmayanlara karşı kayıtsızdı. Geri kalan herşeye keskin bir ilgi gösterir, bunları ya aşkla sever, ya da ölesiye nefret ederdi. Bunun için de, «Hayyam'ın ömrü boyunca terennüm etmediği» birçok şeyi terennüm etmişti.

Onun ozan yönüyle insan yönü birbirinden ayrılamaz biçimde kaynaşmıştı. Pek ender görülür bu. Neden söz açılsa açılın, irili ufaklı politika ya da sanat meselelerinden, kendi hayatımıza veya yurt dışındaki hayata dair herhangi bir ayrıntıdan söz ederken coşar, içine sığmaz, fıskırır, «Hep ben konuştum, size tek bir söz söyletmedim. İyi değil bu benimkisi, kabalık kötü... Biliyorum ama... ne yaparsın, olmuyor işte!», derdi. Gerçekten de karşısındakinin sözünü kesip saatlerce, aralıksız konuşabilirdi. Ve bunu leb demeden leblebiyi anlamasından, karşısındakinin aklından geçenleri ve ruh halini gözlerinden okuyabilmesinden çok, coşmuş içini dökmek için yapardı. Yemeye başlayacak olursa pek çabuk yediği halde, çoğu zaman kendisine kotletin soğumakta olduğunu hatırlatırlardı yemekte. Traş olurken, yarıda kalan konuşma konusuna yeni birşey eklemek gerektiğinde, gözleri, bıyıkları ve dudaklarından başka bütün yüzü sabunlar içinde banyodan fırladığı olurdu. Değerlendirmelerindeki abartma ve başka vargıllarındaki, bunlara alışık olmayanları şaşırta keskinlik hep aynı coşkunlukla açıklanabilir. «Repin'i sevmem, çünkü beni aptal yerine koyuyor», «Radıyoyu kırıp ayağımın altında çığneyeceğim geliyor Kuğular Dansı'nı işittiğim zaman» derdi. Oysa Repin'i de severdi, Çaykovski'yi de. Bu gibi vargıllarıyla şu tartışılmaz gerçekleri daha etkili bir biçimde hatırlatmaya çabaları; bir sanat eseri insanı ne kadar faal olarak düşündürürse, değeri o kadar yüksektir; bir şaheser bile insana günde üç defa sunulursa biktirir.

Yakınları çevresinde ya da kalabalık dinleyiciler arasında -ki bunlar arasında hiçbir ayırım gütmeydi çoğun ifrata vardığı olurdu. Böyle durumlarda insan onunla aynı görüşü paylaşa bilir ve da paylaşmaz, ama hiçbir zaman kayıtsız kalamazdı. Ondaki ateş, ondaki zaptedilmez enerji herkesin içine işlerdi. Keyfi yerinde olmadığı zamanlar bile, onunla beraberken insanın canı sıkılmazdı. Kevfinin yerinde olmamasının özel sebepleri vardı. Diplomat olmadığını sık sık tekrarlardı. Gerçekten de açıkyüreklikte esi vakti. Söylenecek gerçek var, söylenmeyecek gerçek var; o bunu bilirdi. Ve bunu bildiği

halde de «kırk ölçüp bir biçmeye» dayanamazdı. Bununla beraber gerektiğinde, canının sıkıntılığını gizlemesini pek iyi becerirdi.

Galiba vaktiyle Voronski, yaşarken bile ölü şairler bulunduğunu söylemiş. Öyle şairler var ki, daha yarı yolda güneşleri söner. Bunlardan bazıları yollarını bir türlü koşup bitiremez; bazıları da iki solukta koşup bitirir. Nâzım kendi mesafesini bir solukta koştu. Bu da doğanın kendisine bağışlamış olduğu tükenmez duygü zenginliğindendi. Durmadan araştırma peşindeydi. Böylesine siddetli araştırma eğilimi ancak gençliğe vergidir. Nâzım ideoloji yönünden hep komünistti. Şiirin egelince, bu alanda daha 1920'lerde yazdığı şiirleri, 1940'larda yazdıklarıyla, o zamankileri de 1960'larda yazdıklarıyla kıyaslayacak olursanız, bunları başka başka şairler, fakat hepsini de mutlak genç şairler yazmış sanırsınız. Bunu halk arasında sevilen genç şairlerimizden Rojdestvenski, Nâzım'a hediye ettiği şiir kitabına yazdığı şu sözlerle belirtmişti: «Gençliğin ebedi akranına».

Bitmez tükenmez gençlikle çocukluk, ayrı ayrı şeyler olmakla beraber, aslında birbirlerine yakındırlar. «Yaşamak Güzel Sey Bekardesim» adlı romanının dergide yayınlanan bölümlerinin sonunda bu eseri üç haftada yazdığı söyleniyor. Kendisine, «İyi ama Nâzım, bu çocukluk» dedikleri zaman gülmekten katılarak şu cevabı vermişti: «Aman ne iyi, mükemmel! İyi ki altmışımda bile çocuk kalmışım, zaten ben de ömrüm boyunca buna çalışıyordum!» Bununla beraber, romanın kitap halinde çıkan son biçiminde, böbürlenmek gibi yorumlanır endişesile bu ayrıntıyı orradan kaldırmıştır.

Kazanmış olduğu büyük ünden pek hoşlanmamakla beraber, tevazuu bırakmış görünmekten çok korkardı. Sahip olduğu ünü severdi tabii, ve kötü rüzgâr esip de başındaki def ne celenginden bir yaprak düşürecek olsa büyük acı duyardı. «Ne istiyorlar benden yahu!» derdi. «Ben buna katıyen razı değilim. Nihayet dünya çapında bir vazarım ben!» Herhangi bir vazîşleri müdürlüğünün düzeltme isteğine tepki gösterirse de, hemen arkasından, «Ben de biraz fazla ileri gittim galiba,» diye gülerdi. Oysa, kendisine dünyanın her köşesinden birçok dillere çevrilip basılmış kitaplarının sel gibi aktığı bir adamın, dünya basınında kendisi hakkında yazılanlara söyle bir göz atmaya imkânı olmayan bir adamın «biraz ileri git mesinden» ne çıkardı sanki? Okuduğu veya işittiği bütün veni, akıllı ve doğru şeyleri bir sünger gibi icer ve bunların kendi öz fikirlerine eklenebilir olduklarını bilirdi. Bunun için

de çoğu zaman «Bunu kendim mi uydurdum, yoksa bir yerde mi işittim?» derdi.

Basit bir faninin bu seçkin insanda ilkin şaşırarak, sonra pek hoşlanarak gördüğü çocukça halleri kendisi için pek tehlikeli olmuştu. Edebiyat alanında büyük bir insan olan Nâzım, hayatta büyük bir çocuktur. «Aldırma, ben de herkes gibi yaşamak istiyorum,» derdi. Ve cigaray on yıl bıraktıktan sonra, kendisi için intihar demek olduğunu bile yeniden içmeye başlayabilmişti. Daha bunun gibi sağlığı açısından hiç affedilmez neler yapmıştı...

İnsana, insanlara karşı müstesna bir sevgisi vardı Nâzım'ın. Hemen hemen hep arı kovana gibiydi evinin içi. Neve sak layalım, çevresindekilerin hepsi de onun sempatisini kazanmıştı denemez. Ama o sınırsız insan sevgisi ve insanda en iyi şeylerin eninde sonunda üstün geleceğine inancı, kendisini bazı şeylere göz yummaya zorlardı. İnsan onun dostu ve yakını olmaktan çıkmak için, pek büyük bir alçaklık yapmış olmalıydı. Mamafih böyle ender hallerde bile, olanı hemen unutturdu Nâzım. Bir kimse onun ağır konuşmasını gerçekten hak etmiş olsa bile, hoşnutsuzluğunu va da kızgınlığını belli etmez; tam tersine sesinin tonu iyice yumuşar ve nerdeyse yalvarırcasına «Sen bana oyun oynuyorsun kardeşim, bu beni mahveder.» derdi. Ve bu davranış gerçekten de başka herhangi bir karşılıktan etkili olurdu. Soylu bir aileden olan Nâzım, çok terbiyeli bir insandı, fakat bu, dadılardan edinme bir terbiye olmayıp, hayatta çok acı çekmiş olmasından gelen bir terbiyeydi. «Yalan söyletim başkasını üzmemek için» diye yazmıştı.

Yine aynı şaşılacak içtenlik ve çocukça tatlılıkla, «Ama durup dururken de yalan söyledim» demişti. Bu bir şair nazh hâli olarak açıklanamaz. Bunun ve bunun ulu orta itiraf edili-

mesinde, Nâzım'ın orjinalliği, canlılığı görülüyor. Tabii burada söz konusu olan yalan değil, fantazidir. Kaldı ki, fantazi yapmayan ve buna gereksinmeyen şair var mıdır? Nâzım fantaziye yalan deyip çıkmıştı.

Bu «yalan söyleme» daha çok, yukarıda sözünü ettiğimiz vargıllarındaki abartmayla birleşmiştir. «Ayıptır söylemesi ama,» derdi. «dünyada benim kadar az okumuş bir vazar yoktur. Başından sonuna kadar okuduğum kitapların sayısı onu geçmez. Bunlar da yalnız çevirdiklerim; «Harp ve Sulh» ve Lenin'in birkaç kitabı. Ne yapayım, sabredemiyorum. İki üç sayfa sonra hikâyenin, romanın ya da şiirin sonunu zaten kestiriyorum.» Tabii bu abartma. «Siz elbet on değil, yüzlerce hattâ binlerce kitap okumussunuzdur.» «Belki yüz, bin olsun, ama fazla değil.» Ne kadar Yesenin'i hatırlatıyor bu sözler. Yesenin de, «Havatımda üç bin kadar kadın tanıdım...» derdi. «Daha neler!» «Peki üç yüz kadar.» «Yok canım, pek çok!» «Eh otuz olsun.» Bu iki büyük şair iki bakımdan birbirine benzer. Nâzım'da Mavakovski'nin tekrarı Yesenin'dekinden daha çoktur. Bununla beraber o «essiz ve tekrarlanmaz bir çiçektir.» (3)

«Sovyetler Birliği ikinci vatanımdır,» derdi hep. Bazen de, Akdeniz kıyılarından Buz Okyanusuna kadar olan toprakları kendi tek vatanı saydığını söylerdi. Demir parmaklıklar arkasında gecirdiği hayat hesaba katılmazsa, kendisini bildi bileli ömrünün büyük bir kısmını Sovyetler Birliği'nde geçirmişti. Fakat vurdu Türkiye'yi öyle sever ve avrılık övle kopardı ki kendisine Çalışma Odasının en görünür bir yerinde büyük bir İstanbul manzarası asılıydı. Resme vaklasarak, gelenlere hep gösterirdi. «İşte benim Kadıköy. İşte Halic, surnası da Kasımpaşa...» Sık sık uzun gezilere çıkardı. Ve bunu, «Nâzım büyük kamu yerlerinde» için ve çocukluğundan beri Avru-

LEL STAROSTOV

Nazım Hikmet'e

11. Sayfadan devam)

pa'yı, Afrika'yı, Amerika'yı görme can attığı için yapmazdı. Hep aynı yerde yaşamak, yurdundan kopmuşluğundan duyduğu acıyı daha da arttırırdı. Yalnız Türkçe yazdığına göre, gerçek bir Türk okuyucu kütlesinden yoksun olduğu için, şiiri tabii çok şey kaybediyordu. Bizim Asya Halkları Enstitüsünü kendi evi sayardı. Çünkü Enstitüde onun Türkiyesinin tarih, ekonomi, edebiyat sedit meseleleriyle uğraşan birçok bilim adamı var ve bunlardan çoğu kendisine vatanının havasını teneffüs etmede yardımcı olurlardı. Oysa Türkiye'de adı bile afaroz edilmişti. «Yazılarım 30-40 dilde basılır, 30-40 ülkede, Türkiyemde Türkçemle yasak» diye yazmıştı. Nazım. Doğru söyleyişi dokuz köyden kovarlar. Fakat Nazım kendisinde, ayakları topraktan ayrılan Ante'nin durumuna düşmemek için gerekli gücü bulabilmişti. Hayatının son yıllarında Türk konularında yazma hakkından yoksun olan şair, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar bütün insanlara hitap eden, herkesi heyecanlandırabilen konuları kolayca işlemişti.

Nazım şaşılacak ölçüde bir çalışma gücüne sahipti ve şaşılacak derecede çalıştı. O hasta halinde, güneş doğarken yatağından kalkıp gece yarısına, hattâ daha geç vakitlere kadar masasının başından ayrılmazdı. Genellikle piyes, senaryo, roman, uzun manzume gibi üç-dört büyük eser üzerinde, ya da iki-üç makale veya kitap önsözü üzerinde birden çalışırdı. Ve tabii, aralıksız şiir, şiir, hep şiir yazardı... Yüksek, açık alınının arkasında devamlı olarak filizlenen sayısız fikirleri hesaba katmıyorum. Bazen yarı şaka, yarı ciddi, şu ya da bu eserin «şişirme, olduğunu söylendi: «Para da kazanmak gerek.» derdi. (Masrafı da cömertliği oranında çoktu. Piyeslerinin hemen hemen hiçbir ilk temsili, gardrop memurundan baş oyuncuya kadar herkesin hazır bulunduğu ziyafetsiz geçmezdi.) Oysa, şişirme iş yapmadan on kadar mutlu sanatçıdan biri de Nazımdı. Örneğin kendisinin şişirme saydığı ve para kazanmak için yazdığını söylediği «Sevda Bulut» masalı harikulâde şiir dolu bir masaldı. Bu masalın karton filmi, uluslararası yarışmalarda birkaç birincilik almıştır. Gerçi Nazım'ın şiir alanındaki denemelerinin hepsi de aynı derecede başarılı olamamıştı. Çünkü son oniki yılda yazdığı şiirlerin çoğuna çevirilerine göre değer vermek gerekmişti. Ve bu çevirilerin bazıları da kötü mü kötüydü. Sonra, Rus dilinin inceliklerini yeteri kadar bilmediği için, genel olarak çeviride aslına yakınlık arardı. Bu da bi-

lindiği gibi, çoğu zaman çevirinin iyi olmasını sağlamaz.

Burada belirtilen ve belirtilmeyen bütün çizgilerden, bu insanın şaşılacak bir çekiciliğe sahip olduğu sonucunu çıkarmamak imkânsız. Deha, alelade bir insan sevimliliğiyle her zaman bir arada bulunmaz. Tabii Nazım'a hayranlığın, ona sevgi ve minnettarlığın altında, hep, karşımızda büyük bir şairin, ateşli bir devrimcinin ve halkseverin bulunduğu bilinci yatıyordu. Fakat o, eşsiz sevimliliğinin ışınlarını sadece yakınlarına ve iyice tanıdıklarına saçmazdı. Kendisini bir defa görüp dinlemek, çekiciliğine kapılmak için yeterdi. Yaşlı bir şoför ya da genç bir kız, bir banka memuru, bir garson, ya da sokakta rastgele konuştuğu bir adam, kim olursa olsun onu ilk görüşünde bile, yüzünde sıksık bir gülümseme belirir, bu mükemmel insana hayran olurdu. Eserlerindeki yüce şiirden ve etki gücünden, bunları okuma tarzından, dar dostlar çerçevesindeki ya da geniş bir dinleyici kitlesi karşısındaki davranışının en ufak ayrıntısına kadar, onda her şey harikulâdeydi. Örneğin Rus cadaki, «Nina yoldaş haydi bize yiyecek getir» gibi hoş yanlışları bile, insana yanlış değil de, kendisine özgü sevimlilik ve kıvılcımlar saçan mizah gibi gelirdi.

En son şiirlerinden birinde şöyle demişti:

Sevdayım tepeden tırnağa,
Sevda: görmek, düşünmek,
anlamak,
Sevda: doğan çocuk, yürüyen aydınlık,
Sevda: salıncak kurmak yıldızlara,
Sevda: dökmek çeliği kanter içinde,
Sevdayım tepeden tırnağa...»

Kendisi hakkında pek çok şey anlatıldı bize eserlerinde, şiirlerinde, destanlarında, piyeslerinde ve ölümünden az önce yazdığı «Yaşamak Güzel Sey Bekardesim» adlı romanında. Fakat çok şey söylemedi. Kendisi hakkında az kitap yazılmamıştır; ama onlarda da her şey anlatılmış değildir. Daha çok kitaplar yazılacak onun hakkında. Yıllar geçecek ve bizim kısaca Nazım Hikmet dediğimiz yüce edebî ve sosyal âlemin anlamının lâyikıyla ve tam olarak açıklanacağı zaman gelecek. «...büyük olan uzaklardan görünür.»

(1) Ünlü Rus şairi Yesenin'in bir beytinin ilk dizesi.

(2) Mayakovski'den

(3) Yesenin'den

(4) (1) de sözü edilen beytin ikinci dizesi.

Adına kurulan tiyatrodaki NÂZİM HİKMET'in piyeslerinin oynayan ünlü artist YERMOLOVA

«Enayi,, oyunu üstüne

(Orta Sayfadan devam)
renin ünlü bir sahne sanatçısına ait olduğunu anladım. Maria Yermolova'yı bu sanatçı. (1853-1928) yılları arasında yaşamış, büyük bir tiyatro oyuncusu idi. Babası suflörmüş. Onun için kısa süren çocukluğu hep tiyatro çevrelerinde geçmiş. Zamanın tanınmış tiyatro sanatçısı Federova hastalanınca, Mariya Yermolova onun rolüne çıkmış. Yaşı da çok küçük, onaltısındaymiş. Afislere adı «öğrenci Yermolova» diye yazılmış. Ve çıkış o çıkış sahneye. Kısa zamanda büyük bir ün kazanmış. Özellikle Schiller'in oyunları ile. 1920'de 50 sanat yılı kutlanmış; Lenin de bulunmuş bu kutlamada. Sovyetler Birliğinde ilk Halk Sanatçısı ünvanını almış (x) «Bahruşin» Tiyatro Müzesinde beni en çok etkileyen şeylerden biri de: Yermolova'ya 50. Sanat Yılında sahne işçilerinin sundukları armağan oldu. İşçiler, sahne ortasındaki tahtalardan birinden dikdörtgen biçiminde bir tahta parçasını çıkartıp üstüne tarih yazıp Yermolova'ya veriyorlar. Şimdi bu armağan müzede duruyor. Tıpkı bunun gibi beni çok duygulandıran bir başka armağanı, Leningrad Devlet Tiyatro Müzesinde görmüştüm. İkinci Dünya Savaşında faşizme karşı direnen Leningrad şehri, dokuz-üçotuzbeş gün Alman kuşatmasında kalmıştır. Vatandaşlarını savunan askerlere moral vermek için cephe içindeki işitkâmlarda tiyatro sanatçıları oyunlar sunarlarmış. Böyle bir günde verilen oyundan sonra, askerler büyük bir mermi armağan etmişler sanatçılara.

Nazım Hikmet'in «Enayi»sini oynayan «Yermolova Tiyatrosu», gerçekten Sovyetlerde ünlü bir tiyatrodur. Baş rejisörü Komisarjevski, tanınmış bir sahne adamıdır. On iki yıldan beri aynı tiyatroun repertuvarında devamlı olarak oynamakta olan «Enayi»nin repertuvarında kalma nedenlerini çok başarılı yoruma bağlayabilirim.

«Enayi» ilk kez sahnelenirken Nazım Hikmet sanatçılarla birikte çalışmış. İstanbul'da geçen oyunun havası öylesine güzel verilmiş ki, bir an duygusallığa kapıldım ve gözlerim doldu.

Ne vardı oyunda insanı bu

denli çeken? Tutkular, küçük aşklar, çıkarlar, özentiler iç içe idi oyunda. Sanatçılar, şairimizin şiir dilini çok seviyorlardı. Eserin kendine özgü bir havası vardı. Yazarın tasvirleri, diyalogları kendi kendine yeten bir sanat olmuştur. Rejisör tam ruhbilimci gibi davranmış, oyuncularını sahnede değerlendirip, eserde olup bitenleri açığa çıkarmış ve başarıyla yorumlamıştı. Akılcı, kuvvetli bir sahne üslubu var Komisarjevski'nin. Eseri kusursuz ve ölümsüz kalmış. Gözlemci bir çalışma ile eser lirizm kazanmış.

Oyunun dekorlarını, Leningrad'daki Puşkin Tiyatrosu'nun baş rejisörü aynı zamanda tanınmış bir ressam olan «Akimov» yapmış. Böylesine ünlü bir rejisör kalkıp başka bir tiyatrodaki dekor yapar mı hiç? Ne var ki, Nazım Hikmet'i çok seviyorlar.

«Enayi»nin hakkın, yani seyircinin çok tuttuğu bir müziği var. Bizim müziğin ezgilerini buldum. Oyunun müziğini, Sovyetler Birliği'nin en önde gelen bestecilerinden Kara Karayev yapmış. Böyle üç ünlünün bir araya gelip çalışması az bulunan bir tiyatro olayıdır. Ve tabii, oynanışı etkileyeceksiniz bir de bunlara.

«Enayi» rolünü yani «Ahmet»i, Sovyet Halk Sanatçısı ünvanını kazanmış V. Yakut adında bir sanatçı oynuyordu. Halk çok tutuyor bu oyuncuyu. Sevimli, seyirciyi etkileyen, güçlü bir sanatçı Yakut. Yarattığı bir karakteri çözümler incelemeye götürüyor. Diğer sanatçılar da çok başarılı oynuyorlardı. Balagurov, Geçlis, Korneveva, Nikolayeva, Vitsin ve şu anda adlarını hatırlayamadığım diğer oyuncular; «neden oniki yıldan beri oynadığının sırrını açıklıyorlardı.

3 Haziran 1963'de Nazım Hikmet öldüğünde de «Enayi» oynanıyormuş. Usta şairimizin 4. ölüm yıldönümünde, belki bir rastlantı olacak ama, Sovyetler Birliğinde gördüğüm Nazım Hikmet'in tek oyunu «Enayi» idi. Büyük şairi, bu oyuna anmanın üzüntüsünü duyuyorum.

(x) Sovyetler Birliğinde bir sanatçı için en büyük aşama, Halk Sanatçısı ünvanını almaktır. Lenin zamanında kurulan bu armağanın ilki, Yermolova'ya verilmiştir.

H. A.

